



«ابان بن تغلب»؛ تربیت‌یافته مکتب امام صادق(ع)

امام صادق(ع) شاگردان زیادی تربیت کرد که فقط یکی از آنها، ابان بن تغلب است؛ کسی که نجاشی درباره او می‌گوید: یکی از بهترین قاریان و فقیه و لغت‌شناس بود.

امام صادق(ع) شاگردان زیادی تربیت کرد که فقط یکی از آنها، ابان بن تغلب است؛ کسی که نجاشی درباره او می‌گوید: یکی از بهترین قاریان و فقیه و لغت‌شناس بود.

محمدجعفر طوسیبه گزارش اینکنا، آیت الله محمد جعفر طوسی، استاد درس خارج حوزه علمیه قم یادداشتی به مناسبت سالروز شهادت امام صادق(ع) نوشته و در اختیار اینکنا قرار داده است؛

بیست و پنجم ماه شوال سالروز شهادت رئیس مذهب شیعه امام جعفر صادق(ع) است که بنا به گفته مرحوم شیخ مفید (م ۴۱۳)، آن حضرت(ع) به سال ۸۲ هجری در مدینه منوره متولد شد و در ماه شوال سال ۱۴۸ق در حالی که ۶۵ سال از عمر مبارکشان می‌گذشت، به شهادت رسید.

مادر آن حضرت(ع) به نام ام فروه؛ دختر قاسم بن محمد بن ابی بکر بود و امامتشان ۳۴ سال به طول انجامید. دوران امام صادق(ع) مقارن بود با دوران افول و تزلزل حکومت سفاک اموی و افزایش قدرت بنی عباس. این دو گروه در حال کشمکش و مبارزه با یکدیگر بودند و هیچ یک فرصت ایجاد فشار نسبت به امام(ع) و شیعیان را (مانند دوران امام سجاد(ع)) نداشتند. خصوصاً عباسیان که پیش از رسیدن به قدرت، شعار طرفداری از خاندان پیامبر(ع) سر می‌دادند و لذا فشاری از سوی آنان در این دوره خاص، مطرح نبود. امام صادق(ع) از این فرصت طلایی و آرامش نسبی، جهت نشر فرهنگ و حدیث نبوی استفاده و با تشکیل حوزه علمیه جهت تربیت محدث و راوی و نشر آثار و علوم اهل بیت(ع) خدمات شایانی به جهان اسلام ارائه کردند.

بیان مرحوم شیخ مفید در این باره بسیار تکان دهنده است که درباره تشکیل حوزه امام صادق(ع) می‌گوید: مردم از او علوم مختلف را نقل کردند و علوم او در عالم منتشر شد و علما به اندازه ای که از ایشان نقل کرده اند از سایر اهل بیت(ع) نقل نکرده اند ... و حدیث شناسان با وجود اختلاف نظرهایی که دارند، اسامی راویان مورد اعتمادی که از امام صادق روایت کرده اند را چهار هزار نفر بیان کرده اند. قبول این گزارش اگر از کسی غیر از شیخ مفید نقل می‌شد، مشکل بود ولی منقولات وی در امور تاریخی و حدیثی بسیار دقیق است لذا این تعداد محدث و تربیت یافته در آن دوران با نبود امکانات، شبیه یک معجزه است.

در این دانشگاه و حوزه ای که امام(ع) تشکیل داده بودند، بزرگانی همچون ابان بن تغلب و ابان بن عثمان و صفوان بن یحیی و ابوبصیر و جمیل بن دراج تربیت شدند و توانستند «اسلام ناب» و «معارف و فرهنگ اصیل اسلامی» را به دنیا معرفی و منتقل کنند. در این نوشتار نیم نگاهی به زندگی سراسر افتخار جناب «ابان بن تغلب بکری جریری» که افتخار حضور و درک سه تن از امامان معصوم را داشته، می‌اندازیم و بحث را در قالب ۱۰ محور پی می‌گیریم.

مرحوم نجاشی (متوفای ۴۵۰ ق) می‌گوید: ابان، امام زین العابدین و امام باقر و امام صادق (ع) را درک کرده و دارای جایگاه و منزلت نزد ایشان(ع) بوده است. (رجال نجاشی، ص ۱۰) مجاز به فتوا دادن در مسجدالنبی(ص)

مسجد الرسول(ص) جایگاه بسیار مهمی برای نشر علوم اسلامی بوده است. امام محمد باقر (ع) به ابان بن تغلب فرمودند: در مسجد مدینه بنشین و برای مردم فتوا بده چرا که من دوست دارم در میان شیعیانم شخصیتی مانند تو را بینم. (رجال نجاشی، ص ۱۰) این فرمایش حجت خدا(ع)، نشانه اعتماد آن حضرت(ع) به اوست.

نجاشی در باره ابان می‌گوید: یکی از بهترین قاریان و فقیه و لغت‌شناس بود. (رجال نجاشی، ص ۱۰) ؛ نجاشی می‌نویسد: ابان در هر رشته علمی جلودار بود؛ در قرآن، فقه، حدیث، ادبیات، لغت و نحو. (رجال نجاشی، ص ۱۱) توجه ویژه امام صادق (ع) به «ابان بن تغلب»

«ابان بن محمد» (از نوادگان ابان بن تغلب) می‌گوید: از پدرم(محمد بن ابان) شنیدم: روزی همراه پدرم(ابان بن تغلب) بر امام صادق (ع) وارد شدیم. وقتی امام(ع) چشمش به «ابان» افتاد، دستور داد فرشی برای او پهن کنند. با او مصافحه و معانقه کردند

و به او خوشامد گفتند. (رجال نجاشی، ص ۱۱) این شیوه برخورد امام صادق (ع) با «ابان بن تغلب» واقعاً کاشف از شدت محبت آن حضرت (ع) به او است. در میان راویان احادیث، راوی دیگری که به این اندازه مورد عنایت و لطف امام (ع) قرار گرفته باشد وجود ندارد.

آماده سازی جایگاه پیامبر (ص) در مسجد النبی (ص) برای «ابان بن تغلب»

به گفته مرحوم نجاشی، هر گاه ابان وارد مدینه می شد، حلقه های درس دیگران تعطیل شده، جملگی به سوی او روی می آوردند و جایگاه پیامبر (ص) را به او واگذار می کردند. این در حالی است که برای احدی از تربیت یافتگان مکتب امام صادق (ع) چنین چیزی در مدینه وجود نداشت.

نجاشی با سندی از ابان بن عثمان نقل می کند که امام صادق (ع) فرمود: ابان بن تغلب ۳۰ هزار حدیث از من نقل کرد. (رجال نجاشی، ص ۱۲) همچنین با سندی از سلیم بن ابی حیه نقل کرده که نزد امام صادق (ع) بودم و به هنگام خداحافظی به ایشان (ع) عرض کردم که دوست دارم بیشتر مرا مستفیض کنید. آن حضرت (ع) فرمود: نزد ابان بن تغلب برو به درستی که او از من روایات زیادی شنیده است و هر چیز که برایت روایت کند از من روایت کرده است. (رجال نجاشی، ص ۱۲)؛ این تعداد روایت از امام صادق (ع) آن هم از یک نفر، دلیل بر وسعت علوم آن حضرت (ع) است. متأسفانه همه این روایات اکنون در دسترس ما نیست.

وثاقت «ابان بن تغلب» نزد اهل تستن

رجال شناسان اهل سنت همگی از ابان بن تغلب به نیکی یاد کرده اند. احمد بن حنبل پیشوای حدیث و رئیس مذهب حنبلی (۲۴۱ ق) و ابن معین و ابوحاتم رازی ابان را توثیق کرده اند. ذهبی در پاسخ سعدی که ابان را تضعیف کرده، می گوید: اگر ما خواسته باشیم امثال ابان بن تغلب و روایات او را مردود بدانیم، مقداری از آثار نبوی را از دست می دهیم و این مفسده بزرگی را به دنبال خواهد داشت. ذهبی با این تحلیل خود، تمام روایات ابان بن تغلب را پذیرفته است.

«ابان» قائل به افضلیت علی (ع)

ذهبی پس از آنکه ابان بن تغلب را مورد تأیید کامل خود قرار داده، می گوید: او هرگز متعرض ابوبکر و عمر نمی شود، بلکه بر این عقیده و باور است که علی (ع) بر آنها مقدم و افضل است. (میزان الاعتدال، ج ۱، ص ۶)

درباره اینکه کلمه مولی در سخنان رسول خدا (ص) به چه معنا است؟ اختلاف وجود دارد. مرحوم شیخ صدوق (ره) با سندی از «ابان بن تغلب» نقل می کند که از امام صادق (ع) از گفته رسول خدا (ص) (من کنت مولاه فهذا علی مولاه) پرسیدم. آن حضرت (ع) فرمود: ای ابا سعید! تو مانند این را از من می پرسی در حالی که پیامبر (ص) به مردم اعلام کرد که علی (ع) جانشین او خواهد بود. «معانی الأخبار، ص ۶۶»؛ امام صادق (ع) در این روایت تنها یک معنی را از کلمه مولا بیان کردند و آن خلافت و وصایت و جانشینی امیرالمؤمنین (ع) است.

مرحوم خزاز قمی (متوفای قرن چهارم) با سندی از «ابان بن تغلب» از امام باقر (ع) روایت نقل کرده که از آن حضرت (ع) درباره ائمه (ع) سوال کردم حضرت فرمود: به خدا سوگند که عهد الهی نسبت به رسول خدا این است که بعد از آن حضرت، ائمه دوازده نفر هستند که نه نفر از ایشان از صلب حسین هستند و مهدی که در آخر الزمان دین را بر پا می دارد از ما است. (کفایة الأثر، ص ۲۴۵، ج ۲؛ بحار الأنوار، ج ۳۶، ص ۳۵۸، ج ۲۲۷)

پذیرش ولایت امیرالمؤمنین (ع)؛ شرط ورود به بهشت جاوید

مرحوم شیخ صدوق با سندی از ابان بن تغلب از عکرمه از ابن عباس از رسول خدا (ص) نقل کرده که حضرت فرمود: کسی که دوست دارد زندگی او همانند زندگی من و موت او مانند موت من باشد و به جایگاه من در بهشت ابدی وارد شود، و به شاخه ای که پروردگار آن را غرس کرده تمسک کند، پس باید ولایت امیرالمؤمنین را بپذیرد و امامت الهی اوصیاء از فرزندان او را گردن نهد چرا که آنها عترت من هستند. (امالی صدوق، مجلس ۹، حدیث ۱۱)

«پیروی از علی (ع)» تنها شاخص برای شناخت فضیلت صحابه پیامبر (ص)

نجاشی با سندی از عبدالرحمان بن حجاج نقل کرده که در مجلس درس ابان بن تغلب نشستیم که جوانی بر او وارد شد و گفت: ای ابا سعید! بگو چند نفر از اصحاب پیامبر (ص) همراه علی (ع) در جنگ ها شرکت جستند؟ ابان گفت: گویا تو می خواهی فضل علی (ع) را از روی تعداد صحابه ای که از او پیروی کرده اند، بشناسی؟ گفت: چنین است. ابان گفت: به خدا سوگند، ما فضل اصحاب پیامبر (ص) را جز از طریق پیروی آنان از علی نمی شناسیم. (رجال نجاشی، ص ۱۲)

شیخ طوسی با سندی از ابان بن تغلب از ابی داوود انصاری از حارث همدانی نقل کرده که روزی بر امیرالمؤمنین (ع) وارد شدم.

حضرت فرمود: چرا آمدی؟ گفت: به سبب محبت شما. حضرت(ع) فرمود: آیا مرا دوست داری؟ گفت والله قسم بله. آن حضرت فرمود: موقعی که جان می دهی از هر سمتی که بخواهی مرا می‌بینی و هنگام عبور از صراط نیز از هر سمتی که بخواهی مرا می‌بینی. (امالی طوسی، مجلس ۲، حدیث ۳۰)
مثال اهل بیت(ع) مثال کشتی نوح(ع)

مرحوم شیخ طوسی با سندی از ابان بن تغلب از حنش بن معتمر از (صحابی جلیل القدر) ابوذر از رسول خدا(ص) نقل کرده که فرمود: مثل اهل بیت(ع) من کشتی نوح است. کسی که وارد آن شود نجات می‌یابد و کسی که وارد نشود غرق می‌شود. (امالی طوسی، مجلس ۱۲، حدیث ۶۱)
خبر غیبی رسول خدا(ص) از ظلم امت به حضرت فاطمه(س)

ابان بن عثمان از ابان بن تغلب از عکرمه از عبدالله ابن عباس نقل کرده که رسول خدا(ص) هنگام وفات گریه کرد به طوری که اشک‌های چشمش محاسنش را مرطوب کرد. سؤال شد یا رسول الله! سبب گریه شما چیست؟ فرمود: گریه من به خاطر ذریه من و رفتاری است که امت من نسبت به آنها انجام می‌دهند. فاطمه(س) بعد از من مورد ظلم واقع می‌شود و صدا می‌زند یا ابتاه یا ابتاه اما کسی از امت من به او مدد نمی‌رساند. در این هنگام صدای فاطمه(س) را شنیدم که گریه کرد. رسول خدا(ص) به او فرمود: دخترم چرا گریه می‌کنی؟ فاطمه(س) پاسخ داد: گریه من به خاطر رفتاری که بعد از تو با من می‌شود نیست بلکه به خاطر فراق رسول خدا است. رسول خدا(ص) فرمود: بشارت باد بر تو دخترم به خاطر سرعت ملحق شدن تو به من چرا که تو اولین شخص از اهل بیت من هستی که به من ملحق می‌شوی. (امالی طوسی، مجلس ۷، حدیث ۱۸)
کثرت روایات امام صادق(ع) از رسول خدا(ص)

عبدالله بن خفقه می‌گوید: ابان بن تغلب می‌گفت: بر عده ای عبور کردم. از من عیب جوئی کردند که چرا از امام جعفر صادق(ع) نقل حدیث می‌کنی؟ به آنها گفتم: چگونه مرا ملامت می‌کنید؟ در روایت کردن از شخصیتی که درباره هرچه از او پرسیدم، فرمود: پیامبر(ص) می‌فرماید. (رجال نجاشی، ص ۱۲-۱۳)